

Καλάρνα · πόλις Μακεδονίας**Кратка содржина**

Старомакедонскиот топоним Καλάρνα го прејисциува оној вид на топоними познат во науката од терминоот Linguaglossa. За него прејисциуваме дека потекнува од две различни прејсциувања сусципирани основи со хидронимско значење: *καλ-`вода, шок` и *αρνα `извор, кладенец`, т. е., *καλ-+*αρνα > Καλάρνα `воден извор, кладенец` инаку две прејсциувања документирано во старомакедонската топонимија во топонимите: Καλίνοια, Ἄρνα и Ἄρνησσα.

Клучни зборови: античкомакедонски топоними, прејсциувања, прејсциувања, лингвистика, Linguaglossa.

Вовед

Во античка Македонија има еден број на топоними чиешто потекло, значење, но и местоположба, сè уште не се адекватно објаснети. Тешкотиите при нивното расветлување настануваат тогаш кога е невозможно македонски топоними да се објаснат, ниту од аспект на македонската топонимија, ниту пак од аспект на фонетските системи на одделните јазици со кои старомакедонскиот јазик бил во контакт или под влијание.¹ Освен тоа, како дополнителен проблем во македонската топонимија се јавува и фактот што, порано или подоцна, од македонските топоними не останала трага ни од името ни од населбата на тие антички градови, како на пр.: *Almona, Audarist, Brukida, Pluina* и др.²

¹ За проблемите на македонската топонимија види кај О. Hoffmann, *Makedonia* (*Topographie*), coll. 647 ss. во *PWRE* 14. и таму наведената литература. Спореди уште Фанула Папазоглу, *Македонски градови у римско доба*, *ЖА, Monographie* No 1, 1957, стр. 72, само укажува дека македонскиот топоним Καλάρνα лежи во областа на македонската Халкида, како што е случај и со македонскиот топоним Ἄρνα.

² Фанула Папазоглу, *Македонски градови у римско доба*, *ЖА, Monographie* No 1, 1957, стр. 34; П. Хр. Илиевски, *Балкански лингвистички сџудио*, Скопје 1988, стр. 496.

Македонски топоними

Во тој број на македонски топоними со проблематична етимологија спаѓа и топонимот Καλάρνα, посведочен кај Стефан Византинец: Καλάρνα πόλις Μακεδονίας, ὡς Λουκίλλος Ταρραῖος. Τὸ ἔθνικὸς Καλαρναῖος. Истиот автор, повикувајќи се на Rom. Melam. 2. 3, укажува дека овој македонски топоним, во латинската транскрипција, е предаден како *turris Calarnae*.³

Притоа, треба да се подвлече дека елементот *καλ- од македонскиот топоним Καλάρνα може да припаѓа на повеќе јазични слоја и тоа: „егејскиот“, „пеласгискиот“, грчкиот, македонскиот и др. недоволно познати и исчезнати јазици со следниве етимологии.

Во „егејскиот“ јазичен супстрат, елементот *καλ- се претполага дека се среќава во образувањето на предгрчките топоними: Κάλυμνα (остров до Кос), Κάλανδα (Лидија), Κάλυνδα (Карија), но и во македонскиот Καλίνδοια. Според оваа теза, во елементот *καλ- се смета дека се крие значењето „вода“. Во поткрепа на ваквата теза, најчесто се приведува Хес. глоса καλυδίλα: γέφυρα која А. Фик ја толкува како Wasserweg ‘воден тек’, одн., Wassersteg ‘водена патека’⁴. Ваквата теза ја застапува и (E. Grumach) наведувајќи повеќе различни топоними од поширокиот егејски супстрат, cf., Kalykadnos, река во Киликија, Kalbis, во Карија и Kalpas, во Битинеја, Kalyba или Kalyma, Kallydion, во Фригија и др⁵.

По однос на „пеласгискиот“ предгрчки супстрат, елементот *καλ-, во гореспомнатите топоними, се доведува во врска со и.-е. радикал *qel- ‘rouler’ ‘свиткувам, тркалам’. Притоа, се смета дека елементот, *καλ-:*κυλ-, особено по однос на развитокот на и.-е. ликвида -*l- која во фонетскиот систем на пеласгискиот јазик развила -υλ- : -αλ-, за што сведочат, според него формите κυλίνδω: καλινδέομαι од тој јазичен супстрат.

Од аспект на грчката теза, елементот *καλ- во предгрчките топоними: Καλυδών, Κάλυμνα се смета дека е во врска со гр. καλός од *καλφ- ‘добар’ и -υδων ‘вода’, т. е., Καλυδών < *καλφ-υδων ‘Добра Вода’, одн., Κάλυμνα, со -υμνα од -*υδνα со исто значење⁶. Освен

³ Steph. Byz., s.v. Καλάρνα.

⁴ A. Fick, *Vorgriechischen Ortsnamen*, стр. 53, 64, 87 ss

⁵ E. Grumach, *Orientalistische Literaturzeitung*, 1931, 1013 ss.

⁶ V. Georgiev, „La toponymie ancienne de la Peninsule Balkanique et la these mediterraneene“, *LB Sofia* 1961, p. 49; in V. Georgiev, *Introduction to the History of the Indo-European Languages*, Sofia 1983, p. 164, 259.

тоа, основата *καλ- во Хес. глоси: καλαρίνες· ὄχετοῦ Λάκωνες, καλαρρυγαύ· τάφοι Ἀμερύας и καλαρύα· ὄχετός ‘канал, прокоп, водовод’ се смета за грчко-македонска(илирска) јазична творба изведена од и.-е. радикал *gal- ‘шуплина, вдлабнатина, воден канал, прокоп’ празнина со суфиксот -aro-.⁷

При определувањето на значењето и на потеклото на топонимот Καλάρνα на мислење сме дека во него се кријат две различни хидронимски основи кои според досегашните сознанија, се врзуваат за предгрчкиот јазичен супстрат. Имено, станува збор за предгрчката супстратна основа *καλ- ‘вода, тек’ од егејскиот супстрат од непознато јазично потекло и основата *arna ‘извор, кладенец’ за која е востановено дека е од и.-е. потекло. Двете хидронимски основи, како такви запазени се во македонската топонимија, во топонимите Καλίνδοια⁸, односно, Ἄρνα и Ἄρνισσα⁹. А предгрчката основа *καλ- ‘вода, тек’ се смета дека е документирана уште и во предгрчките топоними Κάλανδα, Κάλινδα и Κάλυμνα и др¹⁰.

Од друга страна, предгрчката основа *arna ‘извор, кладенец’ како втора компонента е запазена во повеќето предгрчки топоними: Ἰδ-άρνα, Φαλάσ-арна, Ἄλασ-άρна, сп. уште Ἄβ-αρνος, Ἄβαρνίς, Θυβ-άρναи, Ἄτ-άρνη и др¹¹.

⁷ В. Џор, „Etyma Graeca: κάλικον βόθρον (Hes.)“, *ŽA* IV, 2 (1954), стр. 299. Сепак, авторот признава дека македонската форма може да биде и од негрчко потекло.

⁸ Ptol. III 12,33 М. Топонимот Καλίνδοια го смета дека е синоним за македонскиот Ἄλινδοια. А. J. Van Windekens, *Les pélasgiques*, Louvain 1952, стр. 111, 114, ваквата теза ја смета за неодржлива. Сепак, во поново време, Beekes, *Laryngeal Development*, стр. 290, смета дека појавата на префиксалниот консонат κ- може да се смета дека е од грчко потекло, cf., καύλος : αὐλός, κμέλεθρον : μέλεθρον и др.

⁹ O. Hoffmann, *Makedonia (Topographie)*, *PWRE*. 14, coll. 664.

¹⁰ За хидронимското значење на предгрчката основа *kal- види кај А. Fick, *Vorgriechischen Ortsnamen*, стр. 53, 64, 87 ss., Е. Grumach, *Orientalistische Literaturzeitung*, 1931, 1013ss., А. J. Van Windekens, *Les pélasgiques*, Louvain 1952, стр. 114 ss. во поново време се обидува да ги доведе во врска со исл. *holmr* ‘мал остров’, англ. сакс. *holm* ‘остров’.

¹¹ По однос на етимологијата на предгрчката супстратна основа *arna во науката преовладуваат две сосема спротивни мислења. Имено, според едни, во предгрчката супстратна основа *arna станува збор за ‘*orpidum sive arx*’, (сп. Н. Van Herwerden, *Lexicon Graecum Suppl. dialecticum*, стр. 205), а според други, во оваа предгрчка основа *arna се крие значењето на ‘источник, кладенец’, Сп. Е. Forger, „Quelle und Brunnen in Alt-Vorderasien“, *Glotta* 26(1938), стр. 178). Тезата на Е. Forger, op. cit., произлегува од хетитската форма *Arinna*= *arna* ‘извор, источник’: гр. χεῖμαρρος: ст. инд. *rinati* ‘тек, течение’; гот. *rinno* ‘поток’: стсл. *rinuti*; Види, F. Scherling во *PWRE* XI. Die vorgriechische Sprachreste, coll. 1514. Н. Krahe, *Unsere Ältesten Flussnamen*, Visbaden

Оттаму, предгрчките форми кои ги имаат старомакедонскиот и грчкиот јазик во својата топонимија како заеднички, можат да се поделат на следниве две групи: а) на предгрчки форми образувани во предисториската доба, а се заеднички за останатите и.-е. јазици, cf., ἄρνα и б) на предгрчките форми кои се позајмени во грчкиот и во македонскиот јазик, cf., καλ- од предисторискиот период, а се карактеристични само за егејскиот супстрат.

Сето тоа покажува дека старите Македонци и Грци живееле некое време заедно со староседелците на балканските простори и од нив ги презеле нивните форми и значења кои, постепено, ги заменуваат или ги приспособувале на сродните и блиски форми.

Топоними од типот *lingvaglossa*

Според тоа, од гореизнесените примери, сметаме дека има можност да се допушти македонскиот топоним Καλάρνα да претставува една сложенка изведена од предгрчките основи *καλ- 'вода, тек' и ἄρνα 'извор, кладенец' и, како таква, таа го претставува оној тип на топоними познат под терминот *Linguaglossa* каде што еден од елементите, првиот или вториот од сложенката, најчесто го објаснува значењето што тој го има во другиот јазик, сп. на пр. топонимот Ἀπιδών на Пелопонес за кој се смета дека претставува една варијанта од Ἀπί-δαφος, односно од Ἠπί-δαφος, т.е., *ἄπλ- од и.-е. *apos 'вода' и **dānu-* 'река', (cf., (сп. авест. *dānu* 'река', осет. *dōn* 'река', ст.инд. *danu* 'капка, роса')¹², топонимот *Ru-izvorъ* (во Скопско), *ru-* е добиено преку романската форма *rîu* од постарата латинска *rivus*¹³ (сп. уште *Рекичка Река* за реката *Ойула* како и гер. *Appel-bach* од **apfel-* и *-bach* и др.).

1964, стр. 42 и 45, предгрчката основа ἄρνα ја изведува од и.-е. радикал **er-/or-* 'да се стави во движење, покренување на движење': ст.инд. *arnah* 'вода во движење'. Формите кои се сметаат за изведеници од предгрчката супстратна основа ἄρνα, (сп. Ἄρνα град во Ликија од личното име Ἄρνος; Ἄρνη извор во Аркадија, но и топоним во Бојотија и во Тесалија; Ἄρνάριον света шума во Ахаја; Καβαρνίς име на свештеници; *Arnuwandas* име на хетитскиот цар и др.). За застапеноста на предгрчката основа *arna во микенскиот грчки од Линеарното Б писмо, види: Тодоровиќ М. Миодраг, Микенското лично име од Кнос (KN As 1516) *a-ra-na-ro/Arnaros*: * Ἄρναρος и предгрчките форми Ἄρνάριον и Ἄρνασός, *ŽA* 48, 21-24.

¹² Л. А. Гиндин – В. Л. Цы́мбурский, „Троя и „Пра-Аххиява“, *Вестник древней истории* 1995, стр. 23–24

¹³ P. Skok, *Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, III, стр. 167.

Заклучок

Според тоа, македонскиот топоним Καλάρνα како и Καλίνδοια ја означуваат местоположбата каде лежел градот, а тоа по сè изгледа, било место богато со вода. За топоними изведени од именките кои го имаат хидронимското значење, (сп. Ἄρνη топоним во Бојотија и Тесалија, Ὑδρέη остров кај Аργοлида, Ποταμός име на атичката дема Λεοντίς, стмак. Ἔδεσσα: *Воден, Извор* и др.).

За застапеноста на предгрчкиот јазичен супстрат во македонската топонимија сведочат повеќе македонски топоними: Λάρισσα, Γορτυνία, Ἰδομένα и др.

(Рецензент: *академик Пејтар Хр. Илиевски*)

ЛИТЕРАТУРА

- Фанула Папазоглу, *Македонски ѓрагови у римско доба*, ЖА, *Monographie* No 1, Skopje 1957.
- П. Хр. Илиевски, *Балкански лингвистички сџуди*, Скопје 1988.
- P. Skok, *Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1971–74.
- F. Scherling, *PWRE* XI. Die vorgriechische Sprachreste, coll. 1514.
- H. Krahe, *Unsere Ältesten Flussnamen*, Visbaden 1964.
- H. Van Herwerden, *Lexicon Graecum Suppl. dialecticum*.
- A. Fick, *Vorgriechischen Ortsnamen*, 1934.
- E. Grumach, *Orientalistische Literaturzeitung*, 1931, 1013 ss.
- A. J. Van Windekens, *Les pélasgiques*, Louvain 1952.
- O. Hoffmann, Makedonia (Topographie), *PWRE*. 14, coll. 664.
- V. Georgiev, *Introduction to the History of the Indo-European Languages*, Sofia 1983.

Miodrag M. TODOROVIC

Καλάρνα · Πόλις Μακεδονίας

Zusammenfassung

Das altmakedonische Toponym Καλάρνα fasst jene Art von Toponymen zusammen, die unter den Begriff Linguaglosse genannt sind. Man denkt dass dieser Begriff zwei verschiedene vorgriechische substratische Stämme mit einer hydronimischen Bedeutung hat : *καλ- 'Wasserweg' von dem egeischen substrat und ἄρνα 'Quelle, Brunnen' von dem indogermanischen Sprachen, bzw., *καλ- + *αρνα > Καλάρνα. Die Beiden sind in der altmakedonischen Toponymie erwähnt, als Καλίνοια, Ἄρνα, Ἄρνισσα.

Schlusßwörter: ALTMAKEDONISCHE TOPONYM, LINGVAGLOSSE, VORGRIECHISCHE SUBSTRATUM.